

„WSTĘP” - ZNACZENIE I ELEMENTY KONSTITUTYWNE

(Radosław Zenderowski, Praca magisterska. Jak pisać i obronić? Wskazówki metodologiczne, Wydawnictwa Fachowe CEDEWU, Warszawa 2007, s.19-26).

Każdy, kto nie docenia znaczenia „Wstępu” w przypadku pracy magisterskiej, uznając go za jeden z rozdziałów i do tego - na szczęście - najkrótszy, popełnia poważny błąd. Uwagi wstępne stanowią szczególnie przedmiot zainteresowania recenzentów i innych przyszłych czytelników. Przyjmuje się bowiem słusznie, że to właśnie „Wstęp” jest najbardziej naukową częścią pracy, będącą odzwierciedleniem kondycji intelektualnej twórcy dzieła i opanowania przez studenta reguł rządzących poznaniem naukowym.

Jedną z przyczyn szczególnej uwagi poświęcanej „Wstępowi” jest szczególny reżim odpowiadający temu elementowi składowemu pracy naukowej. Chodzi tutaj krótko mówiąc o to, by na zaledwie kilku stronach (zazwyczaj 3-5, ale w uzasadnionych przypadkach ilość stron może być większa) zawrzeć najistotniejsze intuicje badawcze i w taki sposób nakreślić perspektywę badań, ażeby zachęcić czytelnika do uważnej lektury. Zasadniczym celem „Wstępu” jest przy tym doprecyzowanie informacji zawartej w tytule i „Spisie treści” (planie pracy). Należy to uczynić trzymając się pewnych powszechnie przyjętych zasad. Każdy bowiem „Wstęp” powinien składać się z kilku istotnych elementów. Są nimi:

[1].Ogólne wprowadzenie do obszaru problemowego pracy. Na tym etapie ma miejsce wstępne i dość ogólne zdefiniowanie granic obszaru badawczego, jak również stworzenie szerszego tła dla podejmowanych w pracy rozważań. Mamy tutaj do czynienia z lokacją danego przedsięwzięcia teoretycznego w systemie nauki, a także - co zdarza się bardzo często - z uwiarygodnieniem go jako problemu aktualnego, rodzącego określone kontrowersje i szerokie zainteresowanie społeczne. Ta część „Wstępu” stanowi zatem swoiste

„podprowadzenie" czy-telnika pod temat. Dzięki temu nabieramy pewności, że dane przedsięwzięcie badawcze nie jest „zawieszane w próżni". Posiada bowiem odpowiedni kontekst materialny i naukowy.

[2].Zwięzła prezentacja dotychczasowych badań i ich wyników odnośnie do poruszanej problematyki. Na tym etapie pracy istotne wydaje się być przekonanie przyszłego czytelnika, że magistrant ma świadomość dorobku naukowego w danej dziedzinie i w odniesieniu do konkretnego problemu, a zatem, że nie jest laikiem. Znajomość kluczowych pozycji naukowych z danej dziedziny (tzw. stanu badań) - zarówno krajowych jak i zagranicznych (które należy wskazać) - stanowi czynnik wstępnie uwiarygodniający przedsięwzięcie naukowe, jakim jest praca magisterska. Duże znaczenie ma tutaj krytyczna analiza stanu badań i umiejętny dobór (selekcja) źródeł, do których zamierza odwoływać się student piszący pracę. Podejmowanie się napisania pracy magisterskiej bez znajomości najważniejszych źródeł i opracowań dostępnych na rynku wydawniczym grozi „wyważaniem otwartych drzwi" i ośmieszeniem. Wypowiadanie bowiem truizmów z naukowym namaszczeniem oraz przekonaniem, że oto odkryło się jakieś ważne prawo, jest niewątpliwie czynnikiem osłabiającym naukową wiarygodność magistranta. Prezentacji najważniejszych publikacji powinna na tym etapie towarzyszyć kilkudziesięciu refleksja wskazująca na deficyty badań prowadzonych w danym obszarze. Praca magisterska ma bowiem stanowić próbę częściowego zneutralizowania tychże deficytów.

[3].Szczegółowa prezentacja własnego zagadnienia badawczego

(omówienie koncepcji pracy) połączona z omówieniem racji i przyczyn, dla których magistrant zamierza podjąć się rozwiązania takiego, a nie innego zagadnienia badawczego. Jest to w zasadzie centralna część „Wstępu", w której magistrant mając do dyspozycji kilka stron, powinien zwięzle zaprezentować swoją koncepcję pracy. Należy mieć świadomość, że dalsza część pracy jest de facto rozwinięciem założeń zawartych we „Wstępie". Przechodząc do pisania tego właśnie punktu „Wstępu", trzeba doprecyzować następujące kwestie:

AS: Elementy wstępu i zakończenia pracy dyplomowej Strona 1

[A].Motywy, dla których magistrant podejmuje się napisania pracy magisterskiej. Naturalnie chodzi tutaj o przesłanki o charakterze naukowym, gdyż nie wypada jako przyczynę podawać własną satysfakcję, konieczność zaliczenia studiów wyższych, presję rodziny, obiecaną nagrodę itd. Racje, dla których student decyduje się na podjęcie określonego tematu podzielić można w perspektywie intencji poznania naukowego na: [a] obiektywne oraz [b] subiektywne, obydwie równie istotne. Racje obiektywne związane są z potrzebą „wypełnienia luki" w dotychczasowych badaniach, chęcią udzielenia odpowiedzi na istotne pytania naukowe. Z kolei racje subiektywne związane są ściśle z kondycją piszącego pracę magisterską. Są to przede wszystkim jego szczególne zainteresowania, które chciałby on rozwinąć poprzez napisanie pracy. Tematyka pracy może być związana z obecną lub przyszłą profesją studenta, a tym samym praca magisterska spełniać będzie w przyszłości funkcje praktyczne (walor pragmatyczny).

[B].Problem badawczy (zagadnienie badawcze). Dysponując odpowiedzią na pytanie o cel pracy, który w sposób naturalny ukierunkowuje prowadzoną refleksję, należy zastanowić się nad problemem badawczym, którego rozwiązanie ma przyczynić się do osiągnięcia założonego celu (celów). Problem, od sformułowania którego zaczynają się prawdziwe badania, oznacza tyle, co poważne zagadnienie, zadanie wymagające rozwiązania, kwestia do rozstrzygnięcia. Problem badawczy formułowany jest w postaci pytania odnoszącego się do istoty danej pracy magisterskiej. „Matką" problemu jest zawsze wątpliwość i ciekawość naukowa, zaś jego tworzywem - z jednej strony elementy pewne, naukowo potwierdzone, z drugiej zaś - elementy niepewne, niezbadane i pozostające w założeniu w jakimś związku z tymi pierwszymi. Pytania problemowe

mogą przybierać dwie generalne formy: [a] pytań rozstrzygnięcia, rozpoczynających się od partykuły „czy...” oraz [b] pytań dopełnienia, rozpoczynających się od pytańników: „jaki...”, „kiedy...”, „w jakich warunkach...”, „w jakim stopniu...” itp. W pierwszej kolejności odpowiada się na pytania rozstrzygnięcia, w drugiej - na pytania dopełnienia, zaczynając od pytań typu: „jak...”, „dlaczego”, a w dalszej kolejności: „kto...”, „co...”, „kiedy...” i „gdzie...”. Należy przy tym pamiętać, że pytania problemowe - przynajmniej te o charakterze ogólnym - nie są pytaniami, na które można udzielić odpowiedzi wprost, jednym zdaniem. Nie mogą być to - rzecz jasna - pytania retoryczne. O tym, czy dany student wie, o czym chce napisać pracę magisterską, w praktyce decyduje to, czy w praktyce potrafi on w jednym zdaniu odpowiedzieć na pytanie o problem badawczy, który zamierza rozwiązać.

[C]. Cel pracy powinien ściśle korespondować z problemem badawczym. Pod pojęciem celu

należy rozumieć nie tyle samo rozwiązanie problemu, ile pożądane skutki prowadzonych badań i analiz. Koresponduje on zasadniczo z ogólnie przyjętymi celami ogólnymi każdej dziedziny nauki. Zasadniczo wyróżnia się cztery cele i funkcje poznania naukowego. Pierwszą funkcją jest funkcja [a] opisowa (deskryptywna, faktograficzna). Wiąże się z poszukiwaniem odpowiedzi na pytania: jaka była i jaka jest obecnie dana rzeczywistość. Stworzenie rzetelnego opisu rzeczywistości jest warunkiem niezbędnym postawienia diagnozy i sformułowania określonych zaleceń. Szczególną zaletą wysiłków intelektualnych zorientowanych na opis jest uporządkowanie wiedzy naukowej na dany temat, co skutkuje tym, że dana praca może posiadać duże walory dydaktyczne. Kolejna funkcja - [b] wyjaśniająca (eksplanacyjna, diagnostyczna), wiąże się z udzieleniem odpowiedzi na następujące pytania: dlaczego, z jakiej racji, po co dane zjawisko (proces) w ogóle zaistniało lub dlaczego ma takie, a nie inne właściwości? Wskazuje się przy tym na związki przyczynowo-skutkowe, wyjaśnia się właściwości zjawisk w skali pewnej całości oraz wskazuje, czy i w jaki sposób dane właściwości przyczyniają się do funkcjonowania określonej całości. Trzecia funkcja - [c] przewidująca (prognostyczna) - związana jest z pytaniami: jak dana rzeczywistość będzie wyglądać w dającej się przewidzieć przyszłości albo kiedy określone zjawiska będą mieć miejsce? Jest to cel o szczególnej doniosłości naukowej, którego pomyślna realizacja pozwala na podejmowanie adekwatnych działań. Ostatnia funkcja stanowi do

AS: Elementy wstępu i zakończenia pracy dyplomowej Strona 2

pewnego stopnia sumę poprzednich, nastawiona jest jednak nie tyle na poznanie, ile na praktykę. Jest to funkcja [d] instrumentalna (praktyczna), która wiąże się z udzieleniem odpowiedzi na następujące pytania: jakie podjąć konkretne działania (decyzje), aby osiągnąć zamierzony rezultat? Co należy zrobić, aby przewidywania dotyczące projektowanej rzeczywistości spełniły się (lub nie spełniły się)? Jeżeli generalny akcent w zakresie zdefiniowanych celów pracy spoczywa na funkcji instrumentalnej, to wówczas chodzi także o wdrożenie uzyskanych w ramach badań wyników do praktyki. Liczba celów prowadzonych w ramach pracy analiz naukowych nie powinna być jednak zbyt wielka. Przyjmuje się, że wystarczą jeden lub dwa cele główne i towarzyszące im operacjonalizacje.

[D]. Hipoteza - element ten jest ściśle związany z problemem badawczym oraz z

towarzyszącymi mu celami. O ile problem badawczy jest równoznaczny z określonym pytaniem,

o tyle hipoteza stanowi „nieśmiałą” odpowiedź na nie, bazującą zazwyczaj na zbyt małej ilości przesłanek naukowych, by móc być odpowiedzią „bardziej śmiałą”.

Hipoteza (gr. *hypothesis*) to przypuszczenie (domysł). Hipoteza nie jest jeszcze

twierdzeniem (gr. thesis - twierdzenie zawierające treść podstawową dla danej dziedziny), gdyż kwestia prawdy i fałszu nie została w tym przypadku jeszcze. Dobrze sformułowana hipoteza

opiera się na próbie ogarnięcia określonego spektrum zjawisk, faktów, procesów oraz takiego powiązania ich przy użyciu dostępnych twierdzeń naukowo uzasadnionych i „wiedzy

niepewnej" w łańcuchach przyczynowo-skutkowy, że istnieje duże prawdopodobieństwo potwierdzenia w toku prowadzonych badań intuicji odnoszących się do charakteru przedmiotu

badawczego. Weryfikacja hipotezy polega na jej pełnym lub tylko częściowym potwierdzeniu. Tego rodzaju hipotezy są szczególnie wartościowe, gdyż odsłaniają nowe

prawa. Nie oznacza to, że hipotezy odrzucone (sfalsyfikowane) w wyniku badań były całkowicie bezwartościowe. Stanowią one bowiem informację negatywną - wiadomo odtąd,

gdzie szukać prawdy nie należy i to stanowi o ich wartości. Przy zachowaniu poprawności metodologicznej, obydwie sytuacje spełniają kryteria pozytywnej oceny podjętych dociekań. W pracy magisterskiej wystarczy ograniczyć się do jednej lub dwóch hipotez (którym zawsze

mogą i powinny towarzyszyć hipotezy szczegółowe). Konstrukcja hipotezy powinna być wielocłonowa (najmniej dwucłonowa). Pierwszy człon powinien rozpoczynać się od wyrazu

warunkowego (np. „jeżeli...", „w sytuacji, gdy...") i precyzować założenia domysłu. Drugi powinien zaczynać się od zwrotu wynikowego („...to...") i zawierać tezę domysłu badawczego.

[E]. Zakres pracy - zarówno problem badawczy, związane z nim cele, jak i hipoteza, wstępnie definiują zakres danej pracy magisterskiej. Tym niemniej wskazane jest zebranie poszczególnych wątków i zaprezentowanie ich w osobnym punkcie. Z punktu widzenia ścisłości pracy, należy bowiem definitywnie rozstrzygnąć następujące rodzaje zakresów: [a] podmiotowy (kto, jakie podmioty są przedmiotem badania?), [b] rzeczowy - materialny (jakie fakty, zjawiska, procesy będą analizowane?), [c] przestrzenny - terytorialny (gdzie, w jakiej skali, w odniesieniu do jakiego terytorium prowadzone są badania?), [d] czasowy (kiedy, w jakim okresie, dotyczące jakiego okresu?). Jednoznaczne zdefiniowanie zakresu pracy magisterskiej - korespondującego z problemem, celami i hipotezami badawczymi - pozwala na uniknięcie rozbieżności między tematem a treścią pracy. Na etapie formułowania problemu, hipotez oraz zakresu pracy jest miejsce na podjęcie pewnych zagadnień terminologicznych - wyjaśnienia kluczowych pojęć. Wyjątkiem jest tutaj sytuacja, w których owych pojęć jest stosunkowo dużo. Wówczas poświęca się im więcej uwagi w pierwszym rozdziale.

[F]. Metody, techniki i narzędzia badawcze - ilustracją przyjętych rozwiązań metodologicznych jest już de facto sam sposób sformułowania celów, problemów, hipotez badawczych oraz zdefiniowania zakresu pracy magisterskiej. Nie byłoby to możliwe, gdyby nie myślenie metodyczne. Tym niemniej wskazane jest nazwanie i precyzyjne zdefiniowanie przyjętych w danej pracy metod, technik i narzędzi badawczych. Różnią się one w zależności od

AS: Elementy wstępu i zakończenia pracy dyplomowej Strona 3

dziedziny nauki, w ramach której prowadzone są badania, a także w zależności od specyfiki

problemu (zagadnienia) badawczego. Szczegółowe omówienie powszechnie przyjętych metod

badawczych znaleźć można w odpowiednim podręczniku z tego zakresu. Warto jednak

rozróżniać wymienione powyżej terminy (metoda, technika, narzędzie), nie utożsamiając ich ze sobą, co często zdarza się przyszłym magistróm.

Itak [a] metoda oznacza: celowy (świadomy i nieprzypadkowy), powtarzalny i skuteczny³ sposób rozwiązania ogólnego problemu badawczego. Metoda to odpowiedź na pytanie JAK rozwiązać dany problem badawczy. a Powtarzalny i skuteczny - jeżeli oddziaływanie na przedmiot w podobnych warunkach zawsze lub prawie zawsze przynosi podobny rezultat (wymiar ponadjednostkowy). b Sposób - elementy składowe: *wybór celu badania, **wybór środków do realizacji badania (technik), ***antycypacja skutków (hipotezy), ****realizacja planu badawczego, *****weryfikacja / falsyfikacja.

Z kolei [b] technika (procedura), to sposób uzyskiwania (zbierania, zdobywania) danych (informacji, materiałów). Technika to odpowiedź na pytanie PRZY UŻYCIU JAKICH NARZĘDZI (np. kwestionariusza ankiety) rozwiązać należy problem badawczy.

A zatem metoda to pojęcie szersze od pojęcia techniki, zaś pojęcie techniki zawiera w sobie pojęcie narzędzi.

[G].Struktura pracy. Wskazane jest, aby na zakończenie omawiania metod, narzędzi i technik badawczych, zwięźle zaprezentować logikę struktury pracy, tłumacząc specyfikę poszczególnych rozdziałów -ich wzajemne powiązanie logiczne i zasadność. Nie należy w żadnym przypadku szczegółowo omawiać, robić streszczenia treści zawartych w rozdziałach (zwłaszcza, że formalnie nie istnieją one jeszcze). Należy pamiętać, że struktura pracy (poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów) jest konsekwencją przyjęcia konkretnej metody rozwiązania danego problemu badawczego. A zatem, czytelnik (np. recenzent) zainteresowany metodą przyjętą przez autora, przeanalizuje najpierw strukturę pracy, a następnie sprawdzi, jak autor określił zastosowaną przez siebie metodę. Decydujące znaczenie ma zatem treść metody, nie zaś jej nazwa. Nie wystarczy zatem we „Wstępie” zamieścić bez głębszej refleksji formułę stwierdzającą, że „praca zostanie napisana w oparciu o metodę analityczno-syntetyczną”. To treść pracy, jej struktura powinna o tym świadczyć.

Na ogół przyjmuje się, że „Wstęp” powinien zostać ostatecznie zredagowany po zakończeniu pisania pracy magisterskiej. Dopiero wówczas bowiem autor dysponuje odpowiednią sumą wiedzy i „wycuciem” tematu. Ma wtedy możliwość uchwycenia tego, co w odniesieniu do danego problemu jest najistotniejsze i zmarginalizowania rzeczy mniej istotnych. Nie oznacza to, że „Wstęp” jako taki pisze się dopiero po zakończeniu pracy. Pierwsza wersja „Wstępu” może powstać już na początku całego przedsięwzięcia badawczego i ulegać stopniowym przemianom, uściśleniom i udoskonaleniom. Tym samym „Wstęp” jest najbardziej ewolutywną i „wrażliwą” częścią pracy magisterskiej.

Kończąc ten temat, warto wspomnieć o jeszcze jednej, dość istotnej kwestii. Chodzi mianowicie o

czas, w jakim formułuje się zdania we „Wstępie”. Często bowiem zdarza się, iż magistranci z uwagi na fakt, iż ostateczną redakcję „Wstępu” pozostawili na sam koniec swojej pracy, formułują swoje sądy w czasie przeszłym. Należy wystrzegać się owej niedobrej praktyki.

„Wstęp” pełni bowiem funkcję zapowiedzi, określa problemy, które dopiero zostaną podjęte. Zdania we „Wstępie” należy zatem formułować w czasie przyszłym, w odróżnieniu od

„Zakończenia”, w którym używa się czasu przeszłego.

„ZAKOŃCZENIE” - ZNACZENIE I ELEMENTY KONSTITUTYWNE

(Radosław Zenderowski, Praca magisterska. Jak pisać i obronić? Wskazówki metodologiczne, Wydawnictwa Fachowe CEDEWU, Warszawa 2007, s.27-28).

„Zakończenia”, podobnie jak „Wstępu” nie powinno się traktować jako jeszcze jednego rozdziału.

Oile bowiem w rozdziałach można pozwolić sobie na np. rozmaite dygresje, przywoływanie licznych przykładów itd., we „Wstępie” i „Zakończeniu” jest miejsce wyłącznie na esencję treści. Dobrze napisane „Zakończenie” powinno korespondować ze „Wstępem”. W tej części pracy, autor ustosunkowuje się głównie do postawionego we „Wstępie” celu, problemu badawczego oraz hipotezy i odpowiada na pytanie, czy i w jakim stopniu na skutek przeprowadzonych badań udało się rozwiązać problem badawczy. Czy udało się potwierdzić (a jeśli tak, to w jakim zakresie - całkowitym czy tylko częściowym) poszczególne hipotezy? Krótko mówiąc, rolą „Zakończenia” jest zwięzłe ustosunkowanie się autora do zamierzeń przedstawionych na wstępie pracy w świetle uzyskanych wyników badań. Dlatego też, aby dobrze zredagować „Zakończenie”, należy wziąć pod uwagę dane ze „Wstępu” oraz najważniejsze wnioski z poszczególnych rozdziałów.

W żadnym przypadku „Zakończenie” nie może stanowić streszczenia pracy lub nawet syntetycznego zestawienia tego, o czym była mowa w poszczególnych rozdziałach. Nie powinno być też spisem wszystkich wniosków zebranych w trakcie pisania. „Zakończenie” powinno być poza tym napisane takim językiem (zwięzłym i treściwym), by na podstawie jego lektury czytelnik mógł zapamiętać najważniejsze wnioski oraz

wyrobić sobie wyrazisty pogląd odnośnie do danej problematyki. Można przyjąć, że „Zakończenie” powinno zawierać w sobie kilka istotnych elementów, do których zaliczyć należy:

[1].Szczegółowe, ale maksymalnie zwarte ustosunkowanie się do postawionych na wstępie hipotez, w świetle uzyskanych w trakcie badań danych. Należy omówić poszczególne przypadki, wskazując na stopień weryfikacji / falsyfikacji hipotez oraz przyczyny, dla których dana hipoteza została zakwestionowana (sfalsyfikowana).

[2].Omówienie występujących w trakcie prowadzonych badań trudności, zarówno tych o charakterze obiektywnym jak i subiektywnym oraz stopnia, w jakim wpłynęły one na powodzenie przedsięwzięcia badawczego. Należy w tym miejscu odważnie przyznać się do błędów i niedoskonałości prowadzonych przez siebie badań, wskazując każdorazowo na rodzaje ograniczeń i sposób, w jaki wpłynęły one na końcowy rezultat badania. Wątpliwości, do których potrafi przyznać się autor pracy są godne odnotowania. Stanowią bowiem o odwadze piszącego, jak i odpowiedzialności za niepodawanie wyników badań za pewne i obiektywne, w sytuacji, gdy istnieją przesłanki osłabiające, bądź mogące kwestionować ich wartość. Pokora, obok zaciekawienia naukowego, wydaje się być bardzo istotną cechą przyszłego naukowca. Pisząc jednak o trudnościach, należy poprzestać na tych o charakterze naukowym. Niepoważne byłoby bowiem wymienianie w „Zakończeniu” swoich problemów rodzinnych, charakterologicznych czy też powoływanie się na fakt, iż posiada się wyczerpującą i czasochłonną pracę zawodową, zaś pracę magisterską pisało się nocami, nierzadko zasypiając przy komputerze. Jest to raczej materiał na pamiętnik, aniżeli na „Zakończenie”.

[3].Stworzenie perspektywy nowych badań, podejmujących interesujące wątki, które

pojawiły się w trakcie pisania pracy, lecz których -z uwagi na jej zakres tematyczny - nie można było dostatecznie rozwinąć i przeanalizować. Umiejętność wskazania na potrzebę oraz możliwości dalszych badań, stanowi szczególną wartość w przypadku pracy magisterskiej i zasługuje na uznanie. Świadczy bowiem o wysokim poziomie kultury umysłowej autora dzieła.

